

გეორგიული ლიტერატურული და სამეცნიერო კვლევები

ისტორიული, ლიტერატურული და სამეცნიერო კვლევები

„LE DESTIN DE LA GÉORGIE“

Recueil Historique, Scientifique et Littéraire Géorgien.

Rédacteur en chef : K. SALIA, 8, rue Berlioz, Paris (16e). Tél.: Passy 75-35.

№ 10

ს ე მ ტ ი მ ბ ი რ ი — 1951 — SEPTEMBRE

№ 10

† ვ ა ხ ტ ა ნ გ ლ ა მ ბ ა შ ი ძ ე

ვანგვეშორა ჩვენი ძვირფასი მეგობარი და თანამშრომელი ექვთიმე ვახტანგ ლამბაშიძე, თუმცა იგი ღრმად მოხუცებული იყო და საკმაოდ ვალმობილი თვისი ქვეყნისა, თვისი საზოგადოებისა და თვის მეგობართა წინაშე, მაგრამ მისმა განშორებამ არ შეიძლება გული ტკივილით არ შეტუპყრას ყველას, ვინც მისი ცხოვრება იცოდა და მის პიროვნებასთან დაახლოვებული იყო მეგობრობით ან ნაცნობობითაც კი.

ვახტანგი შეილი იყო იმ საბლისა, რომელიც აშენებული იყო ძველ, მტკიცე ქართულ საფუძველზედ. ამ საბლის შეილები ზემო-იმერეთში ჯიშითაც შეენიჭები იყვნენ, ვაჟ-კაცობითაც განთქმულნი და სულათ მამდივლნი ქართველნი და ამჟამინი დამცველნი ქართველობისა და მოღვაწეობით მსხვერპლის გამღებნი მისთვის. თვით ვახტანგი შეილი იყო მღვდლის დავითისი, რომელსაც ზესტაფონში და ერთობ ზემო-იმერეთში „დიდ დეკანოზს“ ეძახდნენ. და რაც დეკანოზ დავით ლამბაშიძეს თვისი ცხოვრების განმავლობაში ქართული საქმისათვის სამსახური გაუწევია სიტყვით, საქმით თუ კალმით, ეს მისი დროისათვის მართლაც დიდი ღვაწლი იყო. —მარტო მის მიერ გამოცემული მდიდარი შინა-აზნის გაზეთი „მწიგნოსი“, რომელიც დაუღალავად და ხანგრძლივად ემსახურებოდა არა მარტო საქართველოს სამღვდლოებას და ეკლესიას, არამედ მთელ ქართველ ერს. —რად ღირს! და ამ კაცმა, რომელმაც სამაჟილოხანად დამსახურა საბელი „დიდი დეკანოზისა“, ჩაუწერ-

ვია თვისი სული. თვის პირწმინდა შეილს ვახტანგს, რომელსაც ვარდაიეც მამისაგან ქართული სულის ვარდა მისი ეწერვიაც.

ვახტანგმა მოსკოვის უნივერსიტეტში დაასრულა საექიმო ფაკულტეტი და შემდეგ პარიზში ვანაგვიძო სამკურნალო მეცნიერების სწავლა. პარიზიდან ჩამოიყვანა მან თვისი მეუღლე განსვენებული ქნი ვანდა, რომელმაც ისე შეითვისა და შეიყვარა საქართველო, ქართველობა და ქართული ენა, რომ ბევრი ქართველი ქალისათვისაც სამაგალითო იყო იგი ამ მხრით. მან შეუქმნა ვახტანგს ქართული საბლი, რომელსაც უღრმესი პატივისცემა ქონდა დამსახურებული მთელი ქართული საზოგადოების წინაშე, რომელიც მეგობრობდა ურთულეს წევრებს ქართული საზოგადოებისა. არ ყოფილა ქართული საქმე, რომელშიც მხურვალე შინაწილობა არ მიეღოს ვახტანგს და მის მეუღლეს, და ამ მათ ღვაწლს სიყვარულით და მადლობით აღუნახლავებდა მათ ეროვნული საქმის მსახური ქართველობა.

ვახტანგი ერთი რაითაშე განიჩქოდა კიდე ბევრ სხვა ქართველ პატროტთაგან: მისთვის ქართული ენა მართლაც ერთად-ერთი სახარო-ენო და სასაუბრო ენა იყო. უცხო ენები მისთვის უცხოელთათვის იყო. არა ქართველთათვის. ქართულს მკოდნეთათვის. ხშირად გენახავს ეს მაღალი, შეენიერი ქერა ვაჟაკი მართლაც სრულიად თავისუფლად და წყლიანად მეტად-ლო შეენიერი ქართულით ეშალეს სიგანა-

სთან“, ანუ გარდაქმნასთან. თუ ოდესმე კვლავ გავიმართე მხრებში, ვცდი ამას. ეხლა კი შინაგან მოცხასზე შაჩის აღნავს.

ტაძრის უბეში მოსვენებულია საუკუნეთა მანძილზე პაწა სალოცავი: ეთარ ნაზი აკვანი იმ პირველლოცვისა, რომელიც აღმოხდათ მღვივან გულთ მაცხოვარის მიმართ. ტაძარი უმღერის პატარას, უგალობს ნანინას. სალოცავს ესმის ეს ნათელ-სიზმარეულს. ნელონელ ღვივდება „აკვანში“ შორეთიდან თანისთან მიჭროლოვთის პირველი ლოცვა. უეცრად შეიჩხვება სალოცავი, თათქო გამოეღვიძათ: ღვთიური სხივი თუ ასხლტა მასში ყვავილად! ეხლა თეთონ ტაძარია სიზმარეულ აყვანილი: მარადის მოფენით და სუნნელით აესილი, იგი, უძრავი, მიიზიდვის შალა ცისკენ, მიიზიდვის პაწა სალოცავით, რომელშიაც ის ყვავილი. ეხლა ფრინველად ქცეული, ფრთქიალობს.

აგიღე ეს შაირი და გაუფხვანე ციგლურს. თანვე შეიფურე: ამ ტაძრიდან, საცა წარმოსახვით ხშირად ვიმყოფებით, მოგესალმებით - მე თქი.

მივლე ერთი ცალი „მადლობისა“, ყველა მიმლოცველთადმი მიმართულს. ტექსტი დასტამბულია. აღნიშნულია თანვე, რომ მადლობისათვის ძნელია ცალ-ცალკე გადაუხადოს მადლობა ეგზომ მრავალ მიმლოცველთ. გარე გვე-

რბზე ქალაღისა იყო ნაბეჭდი შინაგანით შინაწერი: „როგორც წინასწარი მადლობა“.

გაეღა თვეზე მეტი. მივიღე წერილი. 4/6 1951 თარიღით. აი რასა მწერს: „ვერა რომელი ჰანგი უნათლესი მოაღწევდა ჩემდამი ამ ამოძრავებულ კვირებში, ძვირფასო გრიგოლ რობაქიძე, ვიდრე ჰანგი თქვენი საგალობელისა ძველი ტაძარის მიმართ თქვენი ქართული სამშობლოსი. და დაუფიწყარად შთამებეჭდა ხატი კვისაგან ნაშენი სალოცავისა, რომელიც ფრთებზე ლოცვისა მიიზიდვის ზეცისაკენ. — მარადის ხატითა და ჰანგით თქვენთან გადაბმული: ციგლურ.“

გრიგოლ რობაქიძე

შენიშენა. „ამოძრავებული კვირები“ ნავულისხმევია კვირები დღესასწაულისა. „ხატი“ ნახმარია თარგმანში ამ სიტყვის პირენდელი მნიშვნელობით: ხატი - შინაგანი სახე.

გრიგოლ რობაქიძემ კერძოდ გვაცნობა ციგლურის მონაწერი. რადგან ეს მონაწერი ფრიად მნიშვნელოვანია არა მარტო მისათვის, არამედ ქართულთათვისაც საერთოდ, ესთხოვეთ მას, გამოეკვეყნებინა იგი ჩვენს ეურნალში, შესავალის დართვით.

რედაქცია.

მცირე შენიშვნა ქართველთა წინაპართა საკითხისათვის

გერმანულმა გამოცემამ (ამერიკულ ზონაში) „Ost - Probleme“ (1951) გამოაქვეყნა თარგმანი ს. ჯანაშიას და ნ. ბუქინიშვილის წერილისა, რომელიც ამ მეცნიერთა მიერ დაბეჭდილი იყო „კომუნისტში“ და მერმე „პრავდაში“ დეკ. 1945 წელს. მისი სათაურია: „ჩვენი კანონიერი მოთხოვნანი ოსმალეთისაგან“. წერილი შეეხება ოსმალეთის მიერ დაქერილ სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილს საქართველოს ტერიტორიასა.

ჩვენ არ ვიცით, რა მიზნით გამოაქვეყნეს იგი ამერიკელებმა. გვიანტერესებს აქ მხოლოდ ერთი რამ, რაიცა დიდი ხნითგან დიდ გაუგებრობას წარმოადგენს: წერილის ავტორებს ხეთულები და სუბარელები, რომლებიც მეორე ათასწულში ქრ. წ. წინა-აზიაში ბატონობდენ, ქართველთა წინაპრებად მიაჩნიათ.

უცხო და ქართველ მეცნიერთაგან ხშირად არის განმეორებული ეს აზრი, ხოლო ჩვენ ვგონებთ, რომ საფუძველი მისი მტკიცე არ არის.

არის ხალხები, რომელითაც სწორედ წინაპართა ენა დაუკარგავსთ და უცხო ენა შეუთვისებოთ და სამშობლო ენად გაუხდიათ განსაზღვრული მიზეზით. ხოლო არის ხალხები, რომელითაც უხსოვარი დროითგან შეუნახავსთ იგივე ენა, რომლითაც წინაპარნი მეტყველებდენ და რომლის ცვალებადობის შესწავლა შეიძლება იმოდენად, რაოდენადაც იგი სჩანს ურის ძველი და ახალი მწერლობის შედარებითგან.

ასეთ შემთხვევაში ძველი ხალხი ახალი ხალხის „წინაპრად“ ჩათვლება, რათგანაც ძველი მეტყველებდა იმ ენით, რომლისაგანაც წარმოსდგა ენა ახლისა.

ხოლო არც ძველი ხეთის ქვეყანაში არც სუპარეთში. არც უჩარტუს ქვეყანაში და არც სხვაგან ძველ მცირე-აზიაში და ჩრდილოეთი შუამდინარის ქვეყანაში არ აღმოჩენილა ჯერლურსმული (ან სხვა) წარწერები, რომლებს ტექსტი ქართულად ან რომელსამე ენაზედ ქა-

რთული ჯგუფისა (მეგრულ-ქანურად, სვანურად) დაწერილი იყოს. „ხეთური“ ენა ინდო-გერმანულია, — ბევრ უცხო ელემენტთა შემცველი. მაგრამ მაინც ინდო-გერმანული, არა—ქართული. „ხურიტების“ ენა (სუბარულითა მთავარი ენა) ურარტულის მონათესავედ სჩანს, ურარტული კი ქართულის მონათესავე არ არის. მას მხოლოდ რაოდენიმე ურარტული ფორმა და სიტყვა შეეპოვება მსგავსი ქართულისა, რაცა სრულიად არ ამტკიცებს მის ვენეტიურ ნათესაობას ქართულთან. ე. წ. პროტო-ხატურული ტექსტები შეიკრება, მაგრამ ისიც გვაჩვენებს, რომ ენა არც ქართულია, არც მეგრულ-ქანური, არც სვანური და არც „პირველ-ყოფილი ქართული“ (ე. ი. ენა, რომლის განშტოებისაგან წარმოადგენ ქართული, მეგრულ-ქანური, სვანური, მათი მრავალი კილოებიც).

ერთი ხალხის ტომთა და სხვა ხალხების ტომთა სახელების მსგავსება, თუთ იგივეობაც კი, თუ ხშირად ფრიად მნიშვნელოვანია ამ ხალხების ნათესაობის დასამტკიცებლად. ხშირადვე უდიდესს შეტდომას ჩაადგინებს არა-ფართილ მკვლევარს, რომელიც მარტო სახელთა მსგავსებას და იგივეობასაც მეტ მნიშვნელობას მისცემს, ვიდრე მას ეკუთვნის, და სხვა საბუთებზედ არ დაამყარებს ხალხთა ნათესაობას, რომელ საბუთთა შორის ერთი მნიშვნელოვანი ეს მსგავსება და იგივეობაც იქმნება.

სულ სხვაა გარდაცემა ერთი ხალხისაგან, ერთი ერისაგან მეორისათვის სიტყვათა, ნივთიერი კულტურის ელემენტთა, სარწმუნოებრივ წარმოდგენათა, ღვთაებათა და სხვ. რასიული ელემენტებიც შეიძლება საერთო ჰქონდეს სრულიად „უნათესავო“ ერთ, — ერთი ხალხითგან მეორეს წიაღში. ან ორივეში შესრული, ორივესათვის უცხო ხალხითგან. — მაგ. ბერძენთა ერთი მრავალი იყო არა-ბერძნული, არა-ჩრდილოეთური, მცირე-აზიისა და ხმელთა-შუა-ზღვის ხალხთაგან შესრული რასიული ელემენტები; ბერძნულ ენაში მრავალი არა ინდო-გერმანული რამ არის, ბერძნულ სარწმუნოებაში მრავალი სარწმუნოებრივი წარმოდგენა, ღვთაებანი მცირე აზიის ხალხთა; ერთობ კულტურული გავლენა შეიკრე აზიისა და ხმელთა-შუა-ზღვის ხალხთა დიდი იყო საბერძნეთზედ, მაგრამ განა რომელიმე ხალხს. ბერძნებზედ ასეთი გავლენის მქონეს, ელლონთა „წინაპრად“ გამოვაცხადებთ? — მსგავსადვე ხეთელები, სუბარულები, ურარტულები და სხუენი არ არიან ქართულთა წინაპრნი, მიუხედავად იმისა, რომ ქა-

რთველთა შორის დღესაც ვხედავთ სხვა ტიპთა გარდა ძველ ხეთურ ტიპსაც (წინა-აზიურს); ბევრი სარწმუნოებრივი წარმოდგენა ქართულ წარმართთა ძველი ხეთური იყო, აგრეთვე უცხო ღვთაებანი იყვნენ შემოსრულნი საქართველოში, როგორც მაგ. „პროტო-ხატურის“ ტელეფინუ (შეად. სვან. ტულფია—მელია) და და სხვ. და უძველესი სიტყვებიც არის ქართულში შემოსრული უძველეს უცხო მეზობელ ხალხთა ენებითგან, აუხსნელი ქართული ენათმეცნიერების ნიადაგზედ, რომლის ვინაობას მხოლოდ მაშინ ვაეივებთ, როდესაც მათ სადღაც ჯერ აღმოუჩენელ ან წაუკითხავ ძველ ტექსტებში ვიხილავთ. უფრო რთულია პროცესი ნივთიერი კულტურის შეთვისებისა ხალხთა მიერ ერთი-ერთისაგან. და აქ მშართებს მეცნიერს დიდი სიფრთხილე. — აღნიშნოს და გაიგოს მოვლენანი ისე, რომ შემტდარი დასკვნები არ გამოიღოს ხალხთა „ნათესაობისა“ ან ერთის „წინაპრობისა“ მეორისათვის და სხვ.

ჩვენ ხშირად გვითქვამს და ახლა კვლავ ვიშეორებთ, რომ ერთად-ერთი ენა, რომლის გენეტიური ნათესაობა ქართულთან სჩანს, არის სუმერული. მაგრამ ეს ნათესაობაც შორეულია, — არა ისეთი, რომ სუმერული ქართულ ენათგულვს (ქართულ-მეგრულ-ქანურ-სვანურ-სუმერულს) ეკუთვნოდეს, ან ქართულ ენათა ჯგუფი სუმერულის განშტოების შედეგი იყოს. ამიტომ აბსურდი იქმნებოდა იმისი თქმა, რომ „სუმერნი ქართველთა წინაპრნი იყვნენ“. სუმერულისა და ქართულის ნათესაობა და აგრეთვე საქართველოში ახლად აღმოჩენილი საგნები მეორე ათას, ქრ. წ. (მაგ. თრიალეთში, იბ. შ. ამირანაშვილის ისტ. ქართ. ხელოვნებანი [რუს.], გვ. 31,34), და სხვა მოსაზრებანიც, გვეუბნებანი მხოლოდ, რომ ყოფილა ერთი უძველესი ჯგუფი ხალხთა ეავკასიაში და მისი სამხრეთით მდებარე ადგილებში მოსახლე, რომელთა ენები ერთი-ერთის მონათესავე იყო. ერთი ამ ხალხთაგანი, სუმერის ხალხი, სამხრეთისაკენ წამოსრულა. სამხრეთ მესოპოტამიაში დასახლებულა და იქ შეუქმნია უძველესი დიდებული კულტურა. სხვა ძველ ხალხთა ბედი ამ ჯგუფისა ჯერ არ ვიცით. ხოლო ქართველები, ამავე ჯგუფის ხალხი, ეამთა ვითარებაში მეზობელთა ყოველნაირი გავლენის გამცდელნი, დღესაც ვარსებობთ. მქონენი „ეროვნული“ ისტორიისა და შემქმნელი „ეროვნული“ კულტურისა.

და ჩვენი ძირების ნახვა, ჩვენ „წინაპრთა“

მნეთზედ, მაგრამ განა რომელიმე ხალხს, ბერძნებზედ ასეთი გავლენის მქონეს, კლინთა „წინაპრად“ გამოეაცხადებთ? — მსგავსადვე, ხეთელები, სუბარელები, ურარტელები და სხვანი არ არიან ქართველთა წინაპარი, მიუხედავად იმისა, რომ ქართველთა შორის დღესაც ვხედავთ სხვა ტიპტთა გარდა ძველ ხეთურ ტიპსაც (წინა-აზიურს); ბევრი - სარწმუნოებრივი წარმოდგენა ქართველ წარმართთა ძველი ხეთური იყო, აგრეთვე უცხო დვთაბნანი იყვნენ შემოსარულნი საქართველოში, როგორც მაგ. „პროტო-ხატური“ ტელეფინუ (შეად. სვან. ტულეფია — მელია) და და სხვ. და უძველესი სიტყვებიც არის ქართულში შემოსული უძველეს უცხო მეზობელ ხალხთა ენებიდან, აუხსნელი ქართული ენათმეცნიერების ნიადაგზედ, რომლის ვინაობას მხოლოდ მაშინ ვაჩვენებთ, როდესაც მათ სადღაც ჯერ აღმოუჩინებთ ან წაუკითხავ ძველ ტექსტებში ვიხილავთ. უფრო რთულია პროცესი ნივთიერი კულტურის შეთვისებისა ხალხთა მიერ ურთი-ერთისაგან. და აქ ჰმართებს მეცნიერს დიდი სიფრთხილე, — აღნიშნოს და გაიგოს მოვლენანი ისე, რომ შემცდარი დასკვნები არ გამოიღოს ხალხთა „ნათესაობისა“ ან ერთის „წინაპრობისა“ მეორისათვის და სხვ.

ჩვენ ზმირად გვითქვამს და ახლა კვლავ ვიმეორებთ, რომ ერთად-ერთი ენა, რომლის გენეტიური ნათესაობა ქართულთან სჩანს, არის სუმერული. მაგრამ ეს ნათესაობაც შორეულია, — არა ისეთი, რომ სუმერული ქართულ ენათა ჯგუფს (ქართულ-მეგრულ-ქანურ-სვანურ-სუმერულს) ეკუთვნოდეს, ან ქართულ ენათა ჯგუფი სუმერულის განშტოების შედეგი იყოს. ამიტომ აბსურდი იქნებოდა იმისი თქმა, რომ „სუმერნი ქართველთა წინაპარი იყვნენ“. სუმერულისა და ქართულის ნათესაობა და აგრეთვე საქართველოში ახლად აღმოჩენილი საგნები მეორე ათას. ქრ. წ. (მაგ. თრიალეთში, იხ. შ. ამირანაშვილის ისტ. ქართ. ხელოვნება [რუს.], გვ. 31,34), და სხვა მოსაზრებანიც გვეუბნებიან მხოლოდ, რომ ყოფილა ერთი უძველესი ჯგუფი ხალხთა კავკასიაში და მისი სამხრეთით მდებარე ადგილებში მოსახლე, რომელთა ენები ურთი-ერთის მონათესავე იყო. ერთი ამ ხალხთაგანი, სუმერის ხალხი, სამხრეთისაკენ წამოსულა, სამხრეთ მესოპოტამიაში დასახლებულა და იქ შეუქმნია უძველესი დიდებული კულტურა. სხვა ძველ ხალხთა ბედი ამ ჯგუფისა ჯერ არ ვიცით. ხოლო ქართველები, ამავე ჯგუფის ხალხი, უამთა ვითარებაში მეზობელთა ყოველწიერი გავლენის გამცდელნი, დღესაც ვარსებობთ, მჭონენი „ეროვნული“ ძსტორიისა და შემქმნელნი „ეროვნული“ კულტურისა.

და ჩვენი ძირების ნახვა, ჩვენ „წინაპართა“ აღმოჩენა შესაძლებელია და მოსალოდნელი სუმერთა წარმოშობის საკითხის საბოლოოდ გამორკვევასთან და გადაწყვეტასთან დაკავშირებითაც.

პარიზი